

*Prof. Dr. Atilla ÇETİN

**ADAPAZARI ÂYANI
KARA OSMAN AĞA VAKFI VE VAKFİYESİ**

Günümüzde Adapazarı'nda adı, bir mahalle, bir okul, bir sokak ve bir camide yaşatılan, ne yazık ki, kurduğu güçlü vakıf yerleri ve malları korunamayıp, 1953-54'de başka ellere geçen Adapazarı Âyanı Kara Osman Ağa, sıradışı ve farklı bir kişilik sahibi olup, Kocaeli ve Sakarya bölgesinin en namlı ve kudretli âyanı olarak tarihe geçmiştir. Adapazarı, Geyve, Karamürsel, Yalakâbâd, Pazarköy, Gemlik gibi kazalarda Reis-i Âyan denilen, diğer âyanların saydığı ve itaat ettiği âyanlar mevcuttu. Adapazarı'nın 1800'lü yılların başlangıcındaki güçlü ve kudretli âyanı Kara Osman Ağa, bu tür ileri gelen âyanlardan olup, 1816 yılına kadar varlığını bölgede kuvvetle göstermiş, Kocaeli ve Hüdavendigâr sancakları vezir veya mir-i miranlarını ve Osmanlı merkezini uzun bir süre meşgul etmişti¹. Kara Osman Ağa, Adapazarı'nın kentleşme, eğitim, bayındırlık, ziraat tarihinde önemli yeri olan bir şahsiyettir.

a. Sinanlıoğlu Dağı

"...Hâin-i merkûmun firar ettiği dağ nasıl dağ olduğu gelen adamdan vesâir erbâb-ı vukufdan suâl olundukda, Adapazarı civarında Sinanlıoğlu Dağı dirler ucu bucağı yok vâsiü'l-nihâye cebel-i meşhur olub mukaddemler dahi zor gördükçe firar ettiği mahaldir."² (Iznikmid Kereste Emîni Moralı Osman Efendi'nin mektubundan).

b. Mazgallı, Kuleli Konak

"Kuleli Konak" XIX. yüzyılın başlarında Adapazarı'nın ünlü Âyanı Kara Osman Ağa'nın, gelip geçenlerin, görüp gidenlerin hayranlıkla seyrettikleri, gıpta ettikleri, Adapazarı'nın içinde {nefs-i Adapazarı}, çarşıya yakın, geniş bağçesi bulunan "metin ve müstahkem, görkemli"³ konağıydı. Dört köşesinde haşmetli kuleleri, mazgalları bulunan, yüksek duvarlı, savunmaya elverişli, toprakla donatılmış, üç büyük, üç küçük gizlice yerleştirilmiş topları, dört sandık dolusu fişenk,

yüz okkadan fazla barut ve nice tüfenkler ile adeta cephanelik gibiydi⁴. Kara Osman Ağa bu güvenlik önlemlerini kendisini kime karşı savunmak için almıştı? Doğrusu bu pek bilinmez. Yüz elli kilometre ötedeki Yüce Osmanlı Sultanı'na karşı mı? Yoksa Kocaeli ve Hüdavendigâr sancaklarının güçlü mutasarrıflarına karşı kendisini korumak, savunmak amacıyla mı? Dahası bölgedeki bazı rakip ve hasımlarını sindirmek, gözdağı vermek için bir gösteriş, haşmet miydi? Belki de, kendisini bölgesinde, hükûmetinde güven ve emniyet içinde hissetmediği içindi. Ancak, İstanbul'daki sultan ve paşalar, yerel yöneticilerin bu tür metin, müstahkem, kuleli, mazgallı, palangalı, toprakla donatılmış konaklarını hoş karşılamazlar; isyan, başkaldırı simgeleri olarak algılandılar⁵. Pazarköy Âyanı Es'ad Bey, Sakarya kıyısında Kumarcı Abdullah, Söğütülü Köse oğlu Mehmet böyle güçlü, savunmaya uygun konaklar yaptırmışlar, fermanlı olmuşlardı.

c. Kara Osman Ağa'nın kökeni ve reaya ile ilişkileri

Kocaeli sancağında, XVIII. yüzyılın ortalarından itibaren çoğu, idarî, sosyal,

* Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Adapazarı.

¹ Kara Osman Ağa'nın faaliyetleri ve kişiliği hakkında arşivesel kaynaklara dayanan ilk araştırmalar için bkz. Atilla Çetin, "Sıradışı bir yerel yönetici: Adapazarı Âyanı Kara Osman Ağa", *Kocaeli Tarihinden Sayfalar*, İzmit 2000, s.128-138; Atilla Çetin, "Sıradışı bir yerel yönetici: Adapazarı Âyanı Kara Osman Ağa", *Toplumsal Tarih*, 82 (Ekim 2000), s.45-49; Atilla Çetin, "Sıradışı bir yerel yönetici: Adapazarı Âyanı Kara Osman Ağa", *Sakarya Ekonomi*, 12 (Mayıs-Haziran 2000), s.27-32; Atilla Çetin, "Adapazarı Âyanı Kara Osman Ağa'nın Muhallefât Defteri", *Doç. Dr. Mahmut Pehlivan Armağanı*, Sakarya Üniversitesi yayını, Adapazarı 2000, s.21-43; Atilla Çetin, "Adapazarı Âyanı Kara Osman Ağa ve Kardeşlerinin Mal Varlığı", *Prof. Dr. Işın Demirkent Armağanı*, İstanbul 2007 (basımda).

² BOA, HAT, nr.31171.

³ BOA, HAT, nr.2978/A,24910/A.

⁴ BOA, HAT, nr.24910.

⁵ Necdet Sakaoğlu, *Anadolu Derebeyi Ocaklarından Köse Paşa Hanedanı*, İstanbul 1998, 2. baskı, s.67 vd. (Veli Paşa'nın Palanga ve Kule inşası), Tarih Vakfı Yurt yayınları.

ekonomik nedenlere bağlı olarak, yoğun eşkiyalık olaylarına rastlanırdı. Ekonomik sorunların daha ağır bastığı kanaatindeyiz. Halk ve köylüler, eşkiyalık olaylarından büyük zarar görürlerdi, İstanbul hükümeti bunları sindirmek için bazı önlemler alırdı. Kimi kafaları keser veya sürgün ederdi, ancak olaylar bitmez, sürerdi. Kocaeli ve Sakarya bölgesinde, XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın ilk çeyreğinde yaşamış ve görev yapmış önemli bir şahsiyet ve yerel yönetici olarak sivrilmiş, Adapazarı Âyanı Kara Osman Ağa'dan arşiv belgelerinde sıkça söz edilmektedir. Resmi kaynaklar, zulmünden, eşkiyalığından, halka zararından sıkça söz etmektedir. Yeterli bilgi olmadığından, Kara Osman Ağa'nın ilk zamanları fazlaca aydınlık değildir. Askerlik mesleğini seçtiği ve yeniçeri olarak ocakta hizmet ettiği, savaşlara katıldığı anlaşılıyor.

Kara Osman Ağa muhtemelen Adapazarlı bir Türk'tü. Belki manavdı. Belgelerde "Adalı", "Adapazarlı" olarak anılıyor. Asker kökenliydi. Yeniçeri ocağında yetişmişti, Vakfiyesine göre, babasının adı Mehmet olup, künyesi "Kara Osman Ağa bin Mehmet" şeklindeydi⁶. Zamanla askerlik mesleğinde ilerlemiş ve Yeniçeri Ocağı'nın ileri gelen kumandanlarından Zağarcıbaşılığa (korgeneral) kadar yükselmişti. Bu bakımdan, devlet ricali ve Sultan III. Selim tarafından bilinen bir isimdi⁷. Muhtemelen devlet katında hoş gitmeyen bazı davranışından dolayı, bu üst görevinden azl edilerek, memleketi Adapazarı'na gönderildi. Zeki, kurnaz, cevval, belgelerin diliyle "fettan" olmakla beraber, sert ve bazen dikbaşlı bir kişiliği vardı. İnsanlarla iyi diyalog kurabiliyor, belki namı ve davranışları korku salıyordu. Kendisine güven bağlatmayı iyi biliyordu. Çıkar ilişkilerini iyi düzenliyordu.

Eski Zağarcıbaşı ve asker Kara Osman Adapazarı'nda boş durmadı, üç erkek kardeşi ve yeğenleri vardı. Kendisine taraftarlar buldu. Önceden mütevazı mal varlığı vardı. Ticari

ilişkileri sayesinde zamanla zenginleşti. 1800'lü yılların başında Adapazarı Âyanı oldu. Halk arasında itibarlı ve sözü geçen, kendisinden çekinilen bir âyan oldu. Genelde âyanlar bölgelerinin eşraf, ileri gelen ve derebey aileleri arasından çıktığı gibi, mütegalibeden de âyan olanlar olurdu. Yenişehir-i Bursa Âyanı Sarıca oğlu Osman gibi. Kara Osman Ağa'nın Yeniçeri kaynağı, Adalı olması, giderek artan zenginliği ve mal varlığı ve zenginliği, kuvvetli mizacı ile sözü geçen ve sayılan bir âyan konumuna kendisini yıllar içinde yükseltti.

Reaya denilen gayri müslim tebea yani Rum, Ermeni ve Yahudilerle iyi ticarî ve insanî ilişkiler içinde, kurnaz ve zeki bir insan olan Kara Osman Ağa, Adapazarı'nda insanlarla güzel bir diyalog kurmayı başardı. Muhallefât Defteri'nde alacak-verecek hesaplarında, birçok gayri müslimin adına rastlanıyor. Kara Osman Ağa'yı yakalamakla görevlendirilen Kocaeli Mutasarrıfı Vezir es-Seyyid Ahmet Paşa, Adapazarı'nda bir ay kalmasına rağmen onu ele geçirememişti. Kara Osman on yedi gün bir reayanın evinde gizlendikten sonra firar etmişti. Ama kimse onu ihbar etmemiş veya buna cesaret gösterememişti⁸.

Kara Osman Ağa, başta Adapazarı olmak üzere; İzmit'in bir bölümü, Sapanca, Akyazı, Hendek, Geyve, Akhisar-ı Geyve (günümüzde Pamukova), Mudurnu, Düzce, Kaynarca (Şeyhler), Karasu civarında hükümünü yürütmüş, yakın ve uzak çevresindeki bazı âyanlarla işbirliği yapmış ve yardımlaşmada bulunmuştur. Şile Âyanı ve Serdarı yeniçeri Uzun Hasan Ağa, Bilecik Voyvodası Kalyoncu Ali Ağa, Bandırma Voyvodası İzzet Bey, Şeyhler (Kaynarca) Âyanı Mustafa Bey, Karasu Âyanı

⁶ VGMA, *Küçük Evkaf Defteri*, nr.630, s.1159.

⁷ Câbi Ömer Efendi, *Câbi Tarihi (Târih-i Selim-i Sâlis ve Mahmud-ı Sâni)*, Tahlil ve Tenkitli Metin, haz. Mehmet Ali Beyhan (Doktora Tezi), İstanbul 1992, s.451, eser ayrıca TTK tarafından basılmıştır.

⁸ A. Çetin, "Adapazarı Âyanı Kara Osman Ağa", *Toplumsal Tarih*, 82 (İstanbul 2000), s. 47.

Abdi Bey ve oğlu Mustafa Bey vb. bunlar arasındaydılar.

d. Hayır hasenat sahibi bir âyan

Kara Osman Ağa zamanla Adapazarı ve çevresinde tasarruf ettiği geniş arazi ve çiftliklerinin gelirleri ile önemli bir vakıf kurdu. Adapazarı'nda cami, okul, vakıf dükkânları tesis etti. Bölgenin kalkınması hususunda tarımı teşvik etmiş ve toprağın ekilmesi ve üretimin artması için bizzat kendisi örnek olmuştur. Bazı köylerin kalkınmasına destek olmuş, hayvan ve tohum vermiş, yollarını yaptırmış, imar ettirmiştir. Bazı yakın köylerin halkı bu yardımseverliğini, kuşaktan kuşağa aktarmıştır. Karakamış ve Karaman köyleri gibi. Bu itibarla, Adapazarı bölgesinin, yaşadığı yüzyılda en önemli hayır, hasenat sahibi kişisidir denebilir. Muhallefât Defteri'nde rastlanan ekili ve nadasta arazileri, hayvan varlığı, çiftlikleri bunun delili sayılabilir. Üç erkek kardeşi ve yeğenleri de Adapazarı ve çevresinde mal, mülk sahibi zengin kişiler oldular⁹.

Şimdilik kesin olarak saptayamadığımız bazı nedenlerle, belki buna ait yeni belgeler bulma ümidimiz saklı olarak, Kara Osman Ağa, XIX. yüzyılın başlangıcında, Osmanlı merkez yönetimi ile ters düşmüş ve 1803-16 yılları arasında, devlet ve Kocaeli sancağı mutasarrıflarını, aralıklarla yoğun bir şekilde uğraştıran bir sorun olmuştur. Bunun nedenleri arasında, resmi belgelere göre, merkezin emirlerini dinlememe, serkeşlik, halka zulüm, şekavet, fesat, ihtilal gösterilmektedir. Kara Osman Ağa'nın asker kişiliği ve kimliği, Sakarya ve Kocaeli bölgesini ve yapısını iyi tanınması, halkın desteğini alabilmesi, yeniçerilerden ocak gayreti ile yardımlaşması, kimi halk korkularından sinmiş olabilirler. İstanbul'da belki bazı koruyucularının bulunması, sıkışınca kaçıp belli bir süre Adapazarı'nın kuzeyindeki dağlarda sığınacak yatak yerlerinin ve işbirlikçilerinin varlığı, cıva gibi seyyal bir şekilde hareketleri, zeki, kurnaz, şüpheli ve

tedirgin karakteri sayesinde kolayca ele geçirilememiştir. Babıâli'nin, zaman zaman, babacan, hoşgörülü, engin müsamahalı tavırları, kan dökülmemesini, konunun kolayca ve suhuletle çözümünü öngörmesi bağışlanmasında önemli faktörler arasındadır. Kara Osman çok sıkıştığı zaman, çevre âyanlar ve arabulucular ile devletten af isteğinde bulunuyor, eski huyundan vazgeçeceğini, edebiyetle oturacağını vaad ediyordu. Bölgede huzursuzluk istemeyen, Kocaeli bölgesinin Tersane-i âmire için kerestenin muntazaman gelmesinin lüzumu ve önemli yol güzargâhı üzerinde bulunması, İstanbul'a yakınlığı dolayısıyla bu sancağın daima güvenlik ve huzur ortamı içinde bulunmasını isteyen hükümet, bölgede huzursuzluk istemeyen ve özellikle kereste işine çok önem atfeden devlet tarafından birkaç kez bağışlanıyordu. Bazı konular, Kocaeli mutasarrıfları tarafından devlet merkezine abartılarak bildirilmiş de olabilir. Kara Osman Ağa'nın ağzından yazılmış bir savunma belgesini henüz bulamadık. Şimdilik olayları tek yönlü olarak sadece devletin resmi belgelerinden öğrenmek zorunda kalmaktayız. Resmi belgeler her zaman tarihi gerçeği yansıtmayabilir.

e. Şaki mi? Asi mi?

Kara Osman Ağa'nın serkeş hareketleri gerçek bir başkaldırı anlamına gelir miydi? Gerçek bir asi miydi? Hiç sanmıyorum. Esasen arşiv belgelerine yansıyan onun bir "şaki", "hâin" olduğu, "şekâvetinden", "reayaya mezâliminden", "haşerat makûlesinden" olduğu ve "fesadından", "çıkardığı ihtilâlden" söz edilmesiydi. 1816'da cezalandırılmasından sonra, devletçe el konulan mal, mülk ve paralarının kalem kalem dökümünü içeren Muhallefât Defteri'nin başında, "Su-i ahvâline binâen hakkında fermân-ı kazâ sudûr eden"¹⁰ ifadesi yer alıyordu. Bu çok da kesin bir

⁹ BOA, D. BŞM. MHF., nr. 13254.

¹⁰ BOA, aynı defter.

hüküm gibi görünmüyordu. Başlangıçta iyi bir asker, güçlü bir yerel yönetici olan Kara Osman Ağa'yi sonradan, serkeşâne ve baskısı, zulmedici hareketlere sürükleyen nedenleri bulmak gerekiyor. İstanbul'daki yüksek askeri görevinden uzaklaştırılmasının sebep olduğu psikolojik bunalım olabileceği gibi, sert ve zulme meyyal karakteri, bazı ekonomik sorunlar ve sadece mal, mülk, para toplama ve şöhret hırsı da olabilir. Ancak kendisi zaman içinde zengin, varlıklı bir kişi olmuştu. Kocaeli sancağı, İstanbul için, temel bazı maddelerin ve malzemelerin (odun, kereste, tahıl, hayvan ve hayvan ürünleri, meyve, sebze vb.) temini açısından, merkeze yakınlığı dolayısıyla, ulaşım kolaylığına da sahip bir yerdeydi. Denizden İzmit, Kefken, Karasu iskeleleri; karadan Geyve, Sapanca, İzmit, Akyazı, Gebze üzerinde yollar ve menziller üzerinden iyi ulaşım sağlanırdı.

Tersane-i âmire için kerestenin düzenli gelmesi çok önemli idi. Kocaeli sancağının bazı kazaları ocaklık olarak kereste göndermekle yükümlüydüler. Bu konularda Mühimme Defterlerinde "birçok hükümler ve emirler" bulunmaktadır. Her şey Kocaeli sancağının güvenlik ve asayiş içinde bulunmasına, yolların güvenlik içinde, emin ve açık olmasına, eşkiyanın fazla gün yüzüne çıkmamasına bağlıydı. Bu itibarla, Kocaeli yöneticilerine daima muhkem emirler yollarır, özellikle 'kereste maslahatına ve sevkine engel olacakların te'dibleri' istenirdi.

f. "Adapazarı'nda olan Kara Osman nam Şaki"

Kara Osman Ağa'nın Osmanlı merkez yönetiminin gözüne battığı, serkeşleştiği dönem 1800'lü yılların başları olmalıdır. 1803'ten itibaren iş ciddileşiyor. Hakkında fermân-ı kazâ çıkarılıyor. Yakalanması ve te'dibi isteniyor. Kara Osman olayıyla uğraşan Kocaeli mutasarrıfları arasında Abdurrahman Paşa, es-Seyyid Ahmet Paşa, mir-i miran Kasım Paşa, Kocaeli ve Hüdavendigâr sancakları mutasarrıfı vezir Mehmet Nurullah Paşa vb. vardır.

1218/1803 devletin Kara Osman aleyhine kesin kararını verdiği zamandı.

Daha önce Süleyman Paşa'nın mutasarrıflığı zamanında (1786-87) Ekim-Kasım 1786'da Adapazarı ve civarında büyük karışıklıklar vukû' bulmuştu. Bu şekavet olaylarını tertip edenlerin bazıları belgelerde yazılıdır. Saka oğlu Yusuf, Derebey oğulları Hüseyin ve Mehmet Beyler (birkaç yıl sonra affa uğradılar ve mir-i miran oldular) ve yardımcıları olan kişiler. Bu eşkiyaların yakalanması için Süleyman Paşa'ya, Adapazarı ve diğer kazaların nâiplerine, İzmit Yeniçeri Zabiti ve Turnacıbaşı Kasım Ağa'ya (sonra mir-i miran olup, Kocaeli mutasarrıfı tayin edildi), Tahta Serdarı Hafız Mustafa Ağa'ya, kazaların sözhahipleri ve iş erlerine ve ocak ihtiyarlarına gönderilen emirlerde gereken önlemlerin alınması ve şakilerin yakalanmaları muhkem şekilde emredilmişti. Yapılan seri askeri hareketler ve çatışmalar sonucu, şakilerin bir kısmı yakalanmış ve cezalandırılmış, bir kısmı da Yalova taraflarına kaçmışlardı. Bunlar arasında Kara Osman Ağa var mıydı? Yoksa hâlâ İstanbul'da askeri görevde miydi? Bunu pek bilmiyoruz. Çünkü belgelerde adı pek zikredilmiyor. Adapazarı olaylarının hacmi oldukça kuvvetli olmalı ki, İstanbul'dan Kocaeli sancağı mutasarrıfı emrine, on nefer sür'atçı, beş nefer cebeci, üçyüz adet gülle ve hartuc, iki kantar tüfenk kurşunu, on kantar barut ve bir parça sür'at topu gönderilmişti. Yakalanan bazı liderler kısas, sürgün, kalebend vb. cezalarına çarptırılmıştı. Kesilen bazı başlar İstanbul'a gönderilmişti. Derebey Mustafa Bey'in oğulları Hüseyin ve Mehmet Beyler kurtulmayı başarmışlardı. Genceli, Ağaçalı, Akâbâd, Taşköprü kazalarına uğrayıp, Dil İskelesinden geçerek, Karamürsel ve Yalakâbâd (Yalova) kazalarına ulaştıktan sonra izlerini kaybettirmeyi başarmışlardı¹¹. Ancak Kara Osman Ağa'nın 1803 yılından itibaren belgelerde yoğun olarak varlığı tarihi bir vakıadır.

¹¹ BOA, MD, nr. 184, s.5 h.14, s.6 h. 16, s.19 h. 48, s.39 h. 90-91, s.43 h. 104; A.Çetin, "1786 yılında Adapazarı olayları", *Sakarya Ekonomi*, 25 (Kasım-Aralık 2000), s.43-45.

g. Seyyid Abdurrahman Paşa zamanı (1803-4)

Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı Seyyid Abdurrahman Paşa'ya 1218/1803 tarihli bir emirde, Adapazarı'nda Kara Osman, Söğütlü köyünden (şimdi ilçe) Tüfenkçibaşı Köse oğlu Mehmet (Adalı Hüseyin Paşa'nın eski tüfenkçibaşısı idi), Cellad Emin gibi şakiler ve avanelerinin bölgede yaptıkları zulüm ve halka zararlarından bahsedilerek ıslahlarına çalışılması isteniyordu. Belgeye göre,

"..Adapazarı kazasında Kara Osman ve Söğütlü karyesinden Tüfenkçibaşı Köse oğlu Mehmed, Cellad Emin nâm şakiler bir müddetden berü havâli-i merkûmede fukarâ-yı ra'yyetin emvâl ve eşyâsını gasb ve ebnâ-yı sebil ve âbirine taarruz eylediklerinden başka livâ-yı mezbûr kazalarından Tersane-i âmireye müretteb kerestenin vakt ü zamâniyle kat' ve nakli hususlarının te'hir ve ta'diline bâdi olmalarıyla tertib-i cezaları"¹² istenmekteydi.

Devlet, büyük bir gaile ve nizâ çıkarılmadan, "ber vech-i suhûlet" (kolaylıkla) konunun çözümünü, "fırsat düşürüldükçe şekâvetlerinin izâlesini" arzu etmekteydi. Bir diğer emirde, "...Garaz bunların izâle-i şer' ve mefâsidleriyle memâlik ve ibâdın asayiş ve rahatları kazıyyesi olduğundan muhârebeye girişerek kan dökülmeksizin ve fukarâ-yı ra'yyetin incitmeksizin eşkiyânın te'lifi..."¹³ şeklindeydi.

Kara Osman Yeniçeri ocağından çıktığı için, yoldaş ve taraftarlarının "orta kavgası", "yoldaşlık gayreti" ileri sürerek bir gaile çıkarmaları istenmiyor ve çekiniliyordu. Ne de olsa dönem, Yeniçerilerin azgın zamanıydı, Bu amaçla, konunun mülâyemetle çözümlenmesi arzu ediliyordu. Çevredeki söz sahibi zevâta emirler gönderildi. İznikli Osman Bey-zâde Mustafa Bey'e, Şile Serdarı ve Âyanı Uzun Hasan'a, Karadeniz Ereğlisi Âyanı İbrahim Ağa'ya, Silahşorândan Geyveli Bekir Ağa'ya başka başka yazılan emirlerde (6 Zilkade 1218/17 Şubat 1804) "...Yoldaşlık gayretiyle

açık ve gizli Kara Osman'a ve avanelerine imdâd ve yardım olunmaması..."¹⁴ emredilmişti. Onlar da taahhütte bulundular. Abdurrahman Paşa'ya Kandıra Âyanı Hacı Hüseyin Ağa'nın yardım etmesi düşünüldü ise de, onun gayret edecek bir zat olmadığı anlaşıldı¹⁵.

Yardım etmesi umulan Şeyhler (Kaynarca) kazası Âyanı Mustafa Bey ve Karasu kazası Âyanı Hacı Abdi Bey de, Kara Osman ve Cellad Emin'den korktukları gibi onlara iltifat ve nüvaziş gösterdiler¹⁶. Yörenin başka güçlü âyanı Bilecik Voyvodası Kalyoncu Alim Ağa başlangıçta bu işe pek karıştırılmak istenmedi. Abdurrahman Paşa'ya gönderilen toplardan ve hakkında çıkartılan emirlerden haberdar olan Kara Osman ve taraftarları, nefsi Adapazarı'nda Adalı Hüseyin Paşa'nın sarayını ve diğer konakları zapt ve ihrak etmek tehdidinde bulundular, asker ve adam toplayarak muharebeye hazırlandılar. Abdurrahman Paşa, "...Kasaba-ı mezkûre harâb ve fukara ve züfâ payimâl bî-tâb olacakları beyânıyla fukarâya merhameten merkûmların afv-i cürm ve te'hir-i terbiye-i izâleleri zımında.. ehl-i ırz ve fukarâ gürûhunu himâyeten ber vech-i suhûlet gâilenin bitirilmesi"¹⁷ni arz etti.

h. Şile Serdarı Uzun Hasan'ın aracılığı

Gailenin çözümü için olayı yatıştırabilecek en uygun kişi, Şile Âyanı ve Serdarı Uzun Hasan Ağa görüldü. Çünkü, "...Uzun Hasan emsâli beyninde sözünün eri, oldukça tok sözlü, herkes kendine inanır..."¹⁸ olduğundan kendisine övücü sözlerle dolu, yiğitliğini, hizmetlerini belirten bir emir gönderildi. Uzun Hasan'ın

¹² BOA, HAT, nr. 11964/C.

¹³ BOA, HAT, nr. 11813.

¹⁴ BOA, HAT, nr. 12002.

¹⁵ BOA, HAT, nr. 11900.

¹⁶ BOA, HAT, nr. 11963, 11964.

¹⁷ BOA, HAT, nr. 11813.

¹⁸ BOA, HAT, nr. aynı belge, ayrıca nr. 11807, 11848.

marifetiyle ve suhuletle konunun kapanması devletin görüşüydü. Bu arada, İzmit ileri gelenlerinden Nuh Bey'e de emir gönderilmiş, hatta İstanbul'a celb olunarak, bölge ve halk hakkında bilgi sorulmuştu¹⁹. Ayrıca Yeniçeri ocağından ve ileri gelenlerden Adapazarı'na mektuplar gönderilip, zihinlerine girilerek, nasihat yolu sözlerle, "Birbirleriyle muârazadan men' olunmaları"nın teminine çalışıldı.

Uzun Hasan, Ağa Adapazarı'na giderek Kara Osman, Tüfenkçibaşı Mehmet, Cellad Emin ve diğerlerini Adapazarı mahkemesine davet etti. Cümlesi davete uyararak mahkemeye geldiler. Adapazarı nâibinin huzurunda, onları sulh ve sükûna çağırdı. Üzerlerinde Yeniçeri ocağı ileri gelenlerinin mektupları da olumlu etki yapmış olmalı ki, bundan böyle edebleriyle oturacaklarını, itaatkâr olacaklarını beyan ettiler. Kara Osman'ın, Uzun Hasan'ın maiyetinde Şile'de oturması da bir ara gündeme geldi ise de, o bunu kabule ve yurdunu, Adapazarı'nı terke yanaşmadı. Tüfenkçibaşı da birkaç adamıyla köyünde oturup, tarımla uğraşacak bir şeye karışmayacaktı. Böylece şakiler itaat altına alınmış oldular²⁰. Nisbî bir sükûn Adapazarı ve çevresinde sağlanmış oldu. Bu arada, Nuh Bey, belki bilerek veya bilmeyerek, ihtiyarlığından dolayı, ortalığı karıştırdığı, suhulet ile bastırılmış maslahatı, ihlâl edip, cenk ve muharebe vukuuna, kan dökülmesine neden olacağı epey tehdit ve tekdir edildi. Belgede,

"..Ol-havalide tekevvün eden bu fitne ve fesadın menşe ve muharriki sen olduğun ma'lumumuz iken ihtiyarlığına hürmeten şimdiye dek afv ve iğmâz olunmuşdu. Şimdi muharebe vukû'ıyla nüfus telef ve ihtilâl ve fukarâ-yı ra'yyetin asayişleri istihsâl olunmuşken yine fitne ikâz etmek maslahatı ihlâl eylemek misillü harekette olman ne meslek ne cesaretdir sen hiç Allah'tan ve Padişahdan korkmaz mısın şu ihtiyarlık vaktinde dünya ve ahiretini harâb ediyorsun, suhûletle basdırılmış maslahatı ihlâl edüb.."21 denilmektedir.

I. es-Seyyid Ahmet Paşa ve Kara Osman Ağa (1804-5)

Sonraki Kocaeli Sancağı Mutasarrıfı miri miran es-Seyyid Ahmet Paşa yatışmış gibi görülen ihtilâfla tekrar uğraşmak zorunda kalmıştı. Kara Osman ve yandaşları dek durmuyorlardı. Kara Osman'ın gayr-i müslim tebea ile ticarî ve tarımsal ilişkileri iyiydi. İstanbul'da tekrar kendisinden söz ve şikâyet ediliyordu. Konuyu görüşmek üzere, Ahmet Paşa İstanbul'a gitmek istedi ise de, sancağı boş bırakması uygun görülmedi. Yerine İznikli Osman Bey'in İstanbul'a çağırılması daha uygun bulunmuştu. Çözüm olarak, yine nasihat yolu ile büyük bir gaile zuhur etmeden, kan dökülmeden şakilerin doğru yola getirilmesinin yararlı olacağına karar verildi²². Ahmet Paşa askeriyle Adapazarı üzerine yürüdü, bir ay kadar orada kaldı. Paşanın masraflarını Adapazarı halkı ödedi. Kara Osman on yedi gün kadar bir reaya evinde saklanmıştı. Sonra firar etti²³. Adapazarı halkı ya korktuğundan, ya çekindiğinden kendisini ihbar etmek cesaretini kendinde bulamamıştı. Belki saklandığı yeri kesin bilen yoktu. Kendisine sadık adamların varlığı ise kesindi. Ahmet Paşa bir ay süresince Adapazarı ve çevresinin sorunlarıyla uğraştıktan, bazılarını çözümledikten sonra sancak merkezi (merkez-i livâ) İzmit'e döndü²⁴. Kurnaz Kara Osman kaçtığı dağdaki yatağında ellerini kollarını sallayarak, atını küheyânca sürerek ovaya Ada'ya tekrar geldi. Zeki ve fettan tilki çok deneyimliydi ve tedbirliydi. Devlet-i Aliyye'nin paşalarını atlatmayı iyi öğrenmişti. Devlet-i Aliyye'nin babacan, hoşgörülü tavırları da onun işini kolaylaştırıyordu. Zulmü, zahmeti çeken hep halk ve köylülerdi. Adapazarı'ndaki adamları ve dağdaki yatakları ile ilişkileri mükemmeldi.

¹⁹ BOA, HAT, nr. 11858, 11783.

²⁰ BOA, HAT, nr. 11867, 12017.

²¹ BOA, HAT, nr. 17761.

²² BOA, HAT, nr. 5155.

²³ BOA, HAT, nr. 24406; MD, nr. 236, s.17-18.

²⁴ BOA, HAT, nr. 24900/A.

Ahmet Paşa gevşek davrandığı gerekçesiyle azledildi.

Kasım Paşa ve Kara Osman Ağa (1805-6)

Dergâh-ı muallâm kapucubaşlarından Kasım Ağa, yeniçeri ocağından yetişmiş, Kocaeli'nde Tahta Serdarı olarak görev yapmıştı. Kendisine güveniyordu. Mir-i miran rütbesi verilerek Kocaeli sancağı mutasarrıflığına atandı. Sancağın güvenliği ve Kara Osman sorununu çözümlenmekle görevlendirildi. Kasım Paşa, Kara Osman'ın çetin bir ceviz olduğunu pek bilmiyor, sorunu kısa sürede halledeceğini yüksek perdeden merkeze bildiriyordu. "...Gâilesiz ve nizâ çıkarmamak şartıyla izâlesi, Kara Osman'ın tedmiri..."²⁵ esas amaçtı. Kasım Paşa, aynı yazısında bölge âyanlarıyla işbirliği yaptığını, Akhisar, Hendek, Kaymas âyanlarının öteden beri kendi çırağı olduklarını; bu suretle kendisine emniyet ve itaatleri bulunduğunu, şaki Kara Osman'ın izâlesine ikdam olunacağını yazıyordu. Kara Osman hakkında tekrar fermân-ı kazâ çıkarıldı. Kasım Paşa, başka bir yazısında ise, Surre-i hümayûn karşılanması ve uğurlanması esnasında Kara Osman'ın bastırılabilceğini, Ankara'ya gidecek şâyi'asiyle beşer kıyyelik iki menzil topunu, belki lâzım olur düşüncesiyle istiyordu. Kandıra üzerinden sevk edilen iki topu ise küçük bulmuştu. Toplar gizli tutulacak ve hin-i hacette kullanılacaktı, Kara Osman'ın durumu hakkında Paşanın görüşü ise şöyleydi;

"...Şaki-i mezbûrun külli etrafı olmayub bir Köse oğlu nâm tüfenkçibaşıyla nefsi Ada'da olan avanelerinden gayri imdâd ve i'ânet edeceği olmayub bir gâilesiz itmâm-ı kârı olur..."²⁶ görüşündeydi. Kasım Paşa 1220/1805 tarihli başka bir yazısında, Kara Osman'a uyarı yazısı yazılıp, eğer yola gelmezse çevredeki âyanlarla onun hakkından gelineceğinin bildirilmesi için izin istiyordu.

Kasım Paşa'nın 15 Zilkade 1220/ 4 Şubat 1806 tarihli Sadârete sunduğu arzından

öğrendiğimize göre, kış mevsiminde Kara Osman'ı yakalamak için yaptığı gayretlerini, askerlerinin çektiği sıkıntıları, Adapazarı civarının gayet bataklık ve çamur olduğunu, yağın yağmurlar ve kışın şiddetini ızdırapla dile getiriyordu;

"...bi-hikmetullahi teâlâ kesret üzere berf ve em'sâr nâzil olub Adapazarı kurb-ı civarı gayet bataklık ve çamur olduğundan şiddet-i şitâda asâkirin bir dürlü sabra takatları kalmayub Adapazarı civarında meks ve ikâmet eylüdüğüm..."²⁷

Ayrıca, İzmit Kereste Eminine bir yazı yazılarak, Kasım Paşa'nın Kara Osman'ın yakalanması için memur edildiği ve çevredeki âyanlarla paşaya yardım etmesi emir buyuruluyordu²⁸. Bu tarzda, Kara Osman'ın idamı ile görevlendirilen Kasım Paşa'ya yardımcı olması Bilecik Âyanı Kalyoncu Ali Ağa'ya da yazıldı²⁹. Bu arada, Kara Osman Ağa sıkışmış olacak ki, bölgenin güçlü âyanı Kalyoncu Ali Ağa'ya haberler gönderip, affı için tavassut etmesini istihdam etti. Kalyoncu Ali Ağa'nın tekeffül etmesiyle, yine devletin baba tavırları ve hoşgörüsüyle bağışlandı. Kasım Paşa'nın kaimesinde durumu şöyle anlatıyordu;

"...El-hâletü-hâzihi şaki-i mezbûr (Karaosman) dahi tâyib-i istiğfar olub ba'del-yevm dağistan ve bağistana nâ-bercâ ve mugâyir-i rızâ-yı âli hilâf-ı harekâtdan fâriğ re'âyâ-perver kendi kesbi kârı ile âkilâne hareket ve tahsil-i rızâ-yı mülûkâneye muvâfık halâta kıyâm ve mübâderet ile Tersâne-i âmire lâzimesinden olan matlûb buyurulan ecnâs-ı kerestenin vakt ü zamâniyle tanzim ve cibâlden tenzil ve nakline vesâir vuku'yâfte olan umûr-ı mühimme ve tekâlif-i sâire ber vefk-i merâm rû'yet ve tanzim-i temşiyet-kârına ta'ahhüd edüb fukarâya bundan böyle âli dest-i tesâvül-i

²⁵ BOA. HAT, nr. 2978.

²⁶ BOA. HAT, nr. 2978/A.

²⁷ BOA. HAT, nr. 3409.

²⁸ BOA. Cevdet-Zaptiye, nr. 2312.

²⁹ BOA. Cevdet-Zaptiye, nr. 1332.

Kara Osman'ın yıllık vergi tevzi'âtı "ma'rifet-i şer'le" defter etmesine rağmen, reâyâ karabaşları (hristiyan muhtarları) sorgulanmasında gayr-i müslim 2600 hane Ada'da olmak üzere, 100 guruştan 260.000 guruş vergi topladığını, yıllık kendi masrafı 50-60 bin guruşu da halka yüklediği Nurullah Paşa tarafından, İstanbul'a bildiriliyordu. Bu gerçek miydi, yoksa suçlama mı? Araştırılması gerekiyordu. Nurullah Paşa bu miktarı Bursa vergisinden fazla bulmuştu⁴². Kara Osman sonunda sıkı takip neticesinde (sürek avı gibi) yakalandı ve idam edildi (Mayıs 1816 sonu). Çok tedbirli olan Kara Osman belki bir ihbar sonucu veya adamlarından birinin temini ile yakalanmış olabilir. Kara Osman'ın yakalanma ve idam haberini İstanbul'a getiren Nurullah Paşa'nın Tatar Ağası'na 27 Cemaziyelâhır 1231/25 Mayıs 1816 tarihli, II. Mahmut beyaz üzerine yazdığı hatt-ı hümayûn ile hemen 2500 guruş atıyye verilmesini sevinçle emir buyurdu⁴³. Kara Osman'ın bir kardeşi ve yeğeni de yakalandılar. Diğer iki erkek kardeşi kaçıp saklanmışlardı. Kara Osman'ın eşi olmasına rağmen, çocukları olup olmadığı hakkında şimdilik belgelerde bir kayda rastlayamadım. Nurullah Paşa, Adapazarı Âyanı olarak, Kara Osman'ın eski can düşmanı merhum Adalı Hüseyin Paşa'nın yeğeni Edhem Bey'i atamak istemişti. Fakat fermanla âyan atanması usule aykırı olduğundan (halkın seçimi gerekiyordu), bundan vazgeçildi. Âyanı halkın seçmesi gerekiyordu⁴⁴.

m. Muhallefât Defteri

Kara Osman'ın 9 Receb 1231/5 Haziran 1816 tarihli "Muhallefât Defteri" Nurullah Paşa'nın Hazine Kâtibi Salih Efendi ve Adapazarı Kadısı Müfti-zâde İsmail Efendi ve kaza ileri gelenlerinin (vücûh) şehâdetleriyle kalem kalem yazılarak tanzim edildi⁴⁵. Bütün mal varlığına devletçe el konuldu. Adapazarı dahilinde, çarşıya yakın hâriciyeli-dâhiliyeli (haremlik-selamlık) büyük konağı ve bitişiğindeki

geniş bahçesi, diğer konak ve anbarı, eski hanesinin arsası, Ziraat Ağası konağı, Tahmis Odası adlı menzil, Adapazarı'nda vakf ettiği camii ve okuluna vakf ettiği emlâki, çiftlikleri, hayvanları, anbarlarındaki tahıl ürünleri ile toplam varlığı 69974,5 guruşa ulaşıyordu. Bu defterden gayr-i müslim tebea ile ticarî ilişkilerinin önemli düzeyde olduğu anlaşılıyor⁴⁶. İkinci bir muhalefât Defterinde (BOA, D.BŞM.MHF. nr. 13252) Kara Osman ve kardeşlerinin mal varlığı 87753 guruş olarak gösterilmektedir.

Kara Osman Ağa'nın kardeşlerinin adları Mustafa ve onun oğlu Hüseyin, Ahmed, İsmail idiler. Kardeşinin İzmit'in Kulaksız köyünde bir çiftliği vardı. Sapanca menzilhânesi karşısında çiftliğin bir ahırını bulunuyordu. Kardeşlerinin mal varlığı da tek tek saptandı ve el konuldu. Defterin tarihi 21 Şaban 1231/17 Temmuz 1816 idi⁴⁷.

n. Vakfı, Hayır İşleri

Kara Osman Ağa, Adapazarı Âyanı iken, 23 Receb 1229/11 Temmuz 1814 tarihli vakfiyesi ile bir cami, medrese, okul tesis edip, geliri için birçok dükkân, arsa ve iki değirmen vakf ve tahsis etti. Bol gelirlili bir vakıf olduğundan uzun yıllar varlığını sürdürdü⁴⁸. Vakıflarına Kara Osman'ın idamından sonra dokunulmadı. Sultan II. Mahmud'un yönetim siyaseti içinde Kara Osman da nasibini almıştı. Görkemli konağının yıkılması da bir kayıptı. Bu

⁴² BOA, HAT, aynı belge.

⁴³ BOA, Cevdet-Dahiliye, nr. 78.

⁴⁴ BOA, HAT, nr. 24907.

⁴⁵ BOA, D. BŞM. MHF., nr. 13254.

⁴⁶ Aynı defterin yayını için bkz. A. Çetin, "Adapazarı Âyanı Kara Osman Ağa'nın Muhallefât Defteri", Doç. Dr. Mahmut Pehlivan Armağanı, Sakarya Üniversitesi yay. Adapazarı 2000, s.21-43.

⁴⁷ BOA, D. BŞM. MHF., nr. 13257.

⁴⁸ VGMA, Küçük Evkaf Defteri, nr. 63, s.1159, sıra 702. Vakfın durumu ve işleyişi hakkında 16 Za 1234/30.05.1828 tarihli bir ilm ü haberde ayrıntılı bilgi vardır: BOA, Cevdet-Maarif, nr. 3285. Bu belgeyi bu makalemizde bütünüyle yayınlıyoruz.

yazımızla Kara Osman'ın vakfiyesini ve vakfının işleyişi ile ilgili önemli bir belgeyi aşağıdaki sayfalarda yayınlıyorum.

o. Geçmişten Günümüze

Adapazarı'nda Kara Osman Ağa'nın adı, günümüzde bir okul, bir cami, bir mahalle ve bir sokakta varlığını sürdürüyor. Ancak, sokaktan geçen birisine kim olduğunu sorsanız pek yanıtını alamazsınız. Çünkü Kara Osman Ağa yeterince tanıtılmamıştır. Hakkında monografik bir kitap, broşür yayınlanmamıştır. Arşivsel kaynaklı ilk yayınları Adapazarı'nda ve İstanbul'da ben yaptım. Halbuki tanıtılması, faaliyetlerinin ve kimliğinin tanıtılmasının modern Adapazarı tarihinde yeri ve önemi büyüktür. Vakfettiği geniş vakıf yerleri, 1930'lu yıllardan sonra, gözü mal hırslı başka kişilerin zamanla mülkiyetine geçti. Camiinin bahçesinde taş işçiliğinin güzel örneklerinden olan mezarı ve mezartaşı yerinden sökülerek, Yorgalar Mezarlığına (Asri) nakledildi. Günümüze kadar sağlam olarak ulaşabildi. Mezartaşı kitabesi şöyledir:

1 Hüve'l-Hallakül-Bâki

2 Bugün va'dem itmâm oldu erişdi emri
Rabbani

3 Ki teslim eyledim Hakka emânet verilen
canı

4 Ecel damına düşdüm halâsa yoktur çare

5 Sebeb-i mağfiretdir bu imiş takdir-i
Subhâni

6 Merhûm mağfûr el-muhtâc ilâ rahmeti

7 Rabbihi el-gafûr Adapazarı A'yânı

8 .....r Kara Osman Ağa'nın

9 Ruhıçün rızâen lillah el-Fâtıha

10 sene 1232

Kara Osman Ağa 1231 yılında idam edildi. Mezar taşında ise 1232 yazılı. Taşın daha sonra yapıldığı anlaşılıyor.

İzmitli gazeteci Rifat Yüce'nin 1945 yılında yayınladığı *Kocaeli Tarih ve Rehberi* adlı kitabında bu kitabenin eksik olarak sadece 4 satırı, okunmuş hataları ile yayınlanmıştır⁴⁹. "Vadem" kelimesi "Va'dim", "Halâsa" kelimesi "Hülâsa", "İtmâm" kelimesi "Tamam" olarak okunmuş. Tamamen yanlış bir ifade ortaya çıkıyor. Basım hatası mıdır? Bilemem. Bu tür tarihi metinleri doğru ve düzgün okumak, titiz davranmak, tarihi çalışmalar için lüzumludur. Aslı yukarıda yazdığım üzere 10 satırdır. Bu mezarı 50 küsur yıl sonra nakledildiği yerde, ben, Fahri Tuna ve Altan Balcıoğlu bularak tespit ettik, fotoğrafını da aldık.

Günümüze Kara Osman ailesinden ulaşanlar var mıdır acaba? Kesin bir bilgi bulamadım. İdam olayından ailenin çok etkilendiği ve korktukları şüphesiz. Aile fertlerinin bu idam ve müsadere olayından, sert tutumlardan çok korktukları ve gizlendikleri anlaşılıyor. Fahri Tuna'nın 7 Kasım 2006 tarihli *Yeni Sakarya Gazetesi*'nde çıkan bir yazısında anlattığına göre, Adapazarı eşrafından tüccar ve fotoğraf sanatçısı İsmail Arzu Açikel'in ifadesine göre, Kara Osman Ağa'nın soyundan gelenlerin Adapazarı, İstanbul ve Ankara'da yaşadıklarını, bilinmek, tanınmak istemediklerini yazmaktadır. Bir çekingenlik ve ürkekliliğin hâlâ aile geleneklerinde sürdüğünü anlıyoruz⁵⁰.

Kocaeli bölgesinden İstanbul'a kereste gönderilmesi ile ilgili bir hatt-ı hümayûnunda II. Mahmut, Kara Osmanzâdelerden bahseden Sadrazamına yazdığı yazıda "...Ahu Dağı nerde Kara Osman oğlu nerde, bu nasıl saçma güftâr sözlerdir. Kereste gelmediğinin sebeb-i müstakili nedir..."⁵¹ diyordu. Sadrazam muhtemelen Ege bölgesindeki Kara Osman-

⁴⁹ Rifat Yüce, *İzmit ve Çevresel Tarihi*, kısaltan ve özleştiren: Dr. Melin Yüce, İzmit Rotary Kulübü yay. İzmit 1998, s.26.

⁵⁰ Fahri Tuna, "Adapazarı Ayânı Kara Osman Ağa", *Bizim Sakarya*, 7 Kasım 2006, s.8.

⁵¹ BOA, HAT, nr. 16889.

zâdeler ile Adalı'yı birbirine karıştırıyordu. Ancak söz konusu bölge Kocaeli sancağı ile ilgiliydi. Sultan'ın uyarısı doğrudur.

Kocaeli'nin Suadiye köyünde, Adapazarı'nda, hatta İstanbul'da bu aileden gelenler hakkında söylentiler duydum. Tahkik edemedim. Ancak, Kara Osman Ağa'nın zeki, kurnaz, işbilir, sıradışı bir asker ve yerel yönetici olduğundan hiç kuşku yok⁵². Belki bölgesinde zulmü, baskısı, eziyeti olmuştur, fakat aynı zamanda, topluma faydalı ve hayırsever davranışları ve vakfı ile de hizmet etmiştir. Kara Osman Medresesi ve Sıbyan Mektebi uzun yıllar eğitim hizmeti vermiştir.

Sonraki yıllarda vakfın yönetimi ile ilgili bazı konularda belgelere rastlıyoruz⁵³. "Kara Osman'ın halkın zimmetinde olan paraları vakıftır" diye tahsiline engel olan bazı şahıslar, Genç Ali, Kara Mehmet, Hamamcı oğlu Ahmet, Yağcı oğlu Mustafa, Ali, İmam oğlu Ahmet, Keçi Mehmet, Molla Osman, Kiraz oğlu Mehmet, Nalbant Ahmet ve Sabancalı Molla İbrahim gibi Adapazarlılar Evâhir-i Ra 1232/8-17 Şubat 1817 tarihli yazıdan anlaşıldığına göre, Rodos, Midilli ve Sakız Adalarına sürgün edildiler. Bir yıl sonra bir paşanın delaletiyle affedilip Adapazarı'na döndüler⁵⁴.

KARA OSMAN AĞA'NIN ADAPAZARINDA VAKFI

Kara Osman Ağa dağdağalı geçen ömrünün sonlarına doğru, idamından iki yıl önce, bir vakıf kurarak Adapazarı'nda hayır eserleri bırakmıştır. Vakfının kuruluşu ile ilgili iki vakfiye düzenlenmiş olup, Küçük Evkaf Muhasebesi'ne kayıtlı 1229 yılı Recebinin 23. günü ve 1231 yılı Rebiülevvelinin 25. günü tarihleriyle olan bu vakfiyelerde, 40 odayı ihtiva eden bir medrese ve bir camii şerif, bir mektep (sıbyan mektebi) için kendi malından paralar (nukûd) ve mal mülk bağışlamıştır. Vakfiyenin biri, medrese ve medrese odalarında (hücerât) sakin olan ve ilim tahsil eden talebe-i ulûm için nukûd taksisine aittir. Bir defeda 2500 guruş bir defeda daha 17918

guruş malından vakfetmiştir. Adapazarı'nda bina ve inşa ettirdiği sıbyan mektebi cami-i şerif ve diğer hayratı için akârat olarak bir diğer kıt'a vakfiye tanzim ettirmiş olup, Adapazarı'ndaki emlakinden dükkânlar, yağhane, boyahane, mahzenler, Âb-ı safi, safi kazasında iki göz değirmen ve bunların kira gelirlerini vakfetmiştir. Kara Osman Ağa'nın idamından sonra mal varlığına ve nukûduna devletçe el konulmasına rağmen, bir hatt-ı hümayun ile vakfa aid nukûd ve kira gelirlerine dokunulmadan vakfın görevlerini devam ettirmesi sağlanmıştır. Vakıf gelirlerinden iki bab boyahanenin yıllık geliri düzenli verilirken zimmî pandeli başka bir boyahane açarak, vakfa ait boyahanelerin kapanmasına vesile olmuş, bu bir dava konusu olarak epey sürmüştür. Sonunda vakfın haklılığı ortaya çıkmıştır. Bu önemli belgeyi bütünüyle sunuyorum.

Adapazarı'nın kentleşme ve modernleşmesi tarihinde, böyle bir vakıf kurup, önemli eserler veren az isme rastlıyoruz. Kara Osman Ağa zenginliğini halkla paylaşmak istemiş ve kurduğu sıbyan mektebi ve 40 odalı medrese ile eğitim öğretim alanında ilk önemli atılımı gerçekleştirmiştir. Camii, hanı ve nukûd vakıfları ile hayırla anılmaya lâyık bir isimdir. Serkeş hareketlerini, belki reayaya yaptığı zulmü ve belki haksız kazancını, hayır işlerine sarfederek, Yüce Yaradan'ın rızasını kazanmak istemiştir. Halka hizmet, hakka hizmet düsturunu gerçekleştirmiştir.

ADAPAZARI ÂYANI KARA OSMAN AĞA'NIN VAKFİYESİ

"Vakf-ı Nukûd ve akar ve cami-i şerif ve muallimhane-i sâhibü'l-hayrat ve'l-hasenât Kara Osman Ağa ibn-i Mehmed A'yânı

⁵² BOA, HAT, Kara Osman ile ilgili diğer bazı belgeler, nr. 24242, 24900, 24407, 12048, 11842, 11964, 5155 vb.

⁵³ BOA, Cevdet-Maarif, nr. 3185, 3870.

⁵⁴ BOA, Cevdet-Zaptiye, nr. 1839/1, 2; A.Çetin, "Rodos, Midilli, Sisam Adalarına sürgün Adapazarlılar", *Sakarya Ekonomi*, 29 (Temmuz-Ağustos 2003), s.43-44, ayrıca BOA, HAT, nr. 24810.

medine-i Adapazarı hâlâ der medine-i mezbur der livâ-i Kocaili kayd-şüde müceddeden be-Muhasebe-i Evkâf-ı küçük ber-muceb-i vakfiyye-i ma'mûlûnbiâ bâ-arzuhâl-ı vâkif ve be-i'lâm-ı Mehmed Râşid Efendi Müfettiş-i evkaf ve işâret-i Dürri-zâde es-Seyyid Abdullah Efendi en-Nâzır ve bâ-fermân-ı âli el-vâki' fi 3 N (Ramazan) sene 1229.

Be imzâ-i Feyzullah el-müvellâ hilâfeten be-Medine-i Adapazarı gufire leh

Hamd-i bi-hâd ve şükri lâ-yu'âd vâkif-ı serâiri âlem ve dânâ-yı zemâiri ümem olan melik-i mü'teâl tekaddese zâtühu anişşebihî ve'l-misâl hazretlerinin dergah-ı akdes ve bârigah-ı mukaddesine arz olunur ki, a'mâl-i hisân ahabına cinân-ı ihsan eyledi ve dürûd-ı amimil vürûd ve sipası nâ-ma'dûd ol afdalü's-salavat dâimü't-tahiyyât hazretlerinin ravza-i mutahharelerine nisâr olunur ki, şefî'i usât-ı ümmet ve kible-i ashâb-ı sünnettir ki dahi âl ve ashâb-ı i'zâm ve evlâd-ı vâcibü'l-ihtirâm hazretlerinin merâkîd-ı münevverelerine isâr olunur ki, her biri âme-i nâsı tarik-i hayrata ve vücuh-ı hasenata sâilerdir rıdvanullah-i teâlâ ecmâin. **Emma Ba'dü:** İşbu kitâb-ı sıhhat nisabın tahrir ve imlâ ve tastir ve inşâsına ba'is ve badi oldur ki, Kocaili sancağında vâki' hâlâ Medine-i Adapazarı A'yânı sâhibü'l-hayrat ve'l-hasenât ve râğbü'l-cennet-i ve'd-derecât Sa'âdetlü Kara Osman Ağa ibn-i Mehmed vaktaki Cenâb-ı Rabb-i izzet cellet azâmetühu ve ammet kudretühu hazretlerinin kendüye in'âm ve ihsan eylediği ni'âm-i celile ve atâyâ-yı cezile (ve inteuddü ne'metallahi lâ-tuhsuha) maznûn-ı münifi üzere bir ad ile ma'dûd ve bir had ile mahdûd olmadığın tefekkür edüb (ma indeküm yenfedü vemâ indallahi bâk) nazm-ı celili tab'-ı pâk-i seriî'l idrâkine münsak (vema tukaddimu li-enfûsiküm min hayrın teciduhu indallah) nass-ı keriminden zihn-i selimi agâh olub zaman-ı afiyetde akibet mülâhaza etmekle (meselüllezine yünfikune emvâlehüm fi sebilillahi kemeseli habbetin enbetet seb'a senâbile fi külli sübûletin mietü habbe vallahü yudâifü limen yeşâü

vallahü vasiün âlim) beşaretini kendüye hemdem (vemen câe bi'l-hasenâti felehu aşrû emsâliha) işaretini zahmine merhem (ve izâmatebnü ademe inkata'a amelühü illâ an selâsin ilmin yüntefeu bihi ve veledin salihîn yed'ulehu ve sadakatin câriyetin fi-sebilillah) hadîs-i şerifine âlim olmağla bi'nniyeti'l halisa Meclis-i Şer'i Şerifi Enver ve mahfel-i din-i münif-i ezherde zikr-i âti vakfına müteveli nasb ve tayin eylediği Medine-i mezbûre ahâlisinden es-Seyyid el-Hâc Mehmed Efendi ibn-i Ahmed mahzarında bi't-tav'i ve'r-rızâ ikrâr-ı sahihü şer'i ve i'tiraf-i sarîhi mer'i eyleyüb atyeb-i mal ve enfesi menalimden ad ve ifraz eylediğim nakd ikibin beşyüz gurus ile vakf-i atî'üzzikrin sudûruna değin silki ve mülk-i sahihimden münselik ve rişte-i kabz ve tasarufumda muntazam olub Medine-i mezbûre sukunda vâki' bir taraftan Koç-zade furunu arsası ve bir taraftan zikr-i âti yağhane ve tarafeyni tarik-i âm ile mahdûd bir bâb mülk mahzenimi ve ittisalinde vâki' kezâlik etrâf-ı selâsesi tarik-i âm ve taraf-ı râbî'i mahzen-i mezbûr ile mahdûd bir bâb mülk yağhanemi ve yine medine-i mezbûrede vâki' bir taraftan tahmis kahve dükkanına muttasıl dühancı dükkanı ve iki taraftan Hocazâde furunu ve bir taraftan tarik-âm ile mahdûd ikişer kepenk iki bâb mülk yemenici ve dühancı dükkanlarımı ve yine medine-i mezbûrede zikr-i âti cami-i şerif ile ittisalinde vâki' bir taraftan medrese-i cedid duvarı ve bir taraftan zikr-i âti boyahane ve bir taraftan Kemer köprü altından mürur eden Div-zâde çeşmesi suyu ve taraf-ı râbî'i tarik-i âm ile mahdûd iki kepenk mülk nalband ve iki kepenk mülk çıkırıkçı ve iki kepenk mülk boyacı dükkanlarımı ve yine bir taraftan boyahane ve bir taraftan cedid mekteb ve tarafeyni tarik-i âm ile mahdûd bir bâb mülk muytâb dükkanımı ve yine medine-i mezbûrede vâki' bir taraftan Div-zâde Vakfı dükkanı ve bir taraftan mezaristân ve tarafeyni tarik-i âm ile mahdûd iki bâb mülk Timurcu dükkanımı ve kezâlik bir taraftan mezaristân ve tarafeyni tarik-i âm ile mahdûd iki bâb mülk timurcu dükkanımı ve kezâlik bir taraftan

mezaristân ve bir taraftan Kemer-köprü altından mürur eden su ve bir taraftan boyahane ve bir taraftan tarik-i âm ile mahdûd bir bâb mülk doğramacı dükkanımı ve kezâlik bir taraftan mezaristân ve bir taraftan mezkûr doğramacı dükkanı ve bir taraftan arsa-i hâliye ve bir taraftan tarik-i âm ile mahdûd iki bâb mülk boyahanemi ve bir bâb mülk mahzenimi ve yine medine-i mezbûrede Çerçi Pazarında vâki' bir taraftan tarik-i âm ve tarafı selâsesi Pazaryeri arsası ile mahdûd iki kepenk diğer nalband dükkanımı ve yine medine-i mezbûre sukında vâki' bir taraftan Abdî Bey oğlu Hüseyin dükkanı ve tarafeyni Nu'mân Ağa dükkanları ve bir taraftan tarik-i âm ile mahdûd dört kepenk mülk terzi dükkanımı ve âb-ı safi kazasında Çortastı karyesi nâm mahalde vâki' lede'l-ahali ve'l-cirân ma'lumü'l-hudûd Salih Değirmeni dimekle ma'rûf iki göz mülk değirmenimi cemî'i tevabî' ve levâhıkleriyle hasbeten lillahi aliyü'l-azim ve taleben li-merzati rabbirrahim ve ibtigaen li-veçhillahi'l-melikü'l-kerim vakfı sahihi şer'iyyi müebbed ve - habs-i sarîhi me'riyyi muhalled ile vakf ve habs ve şöyle şart eyledim ki, meblağ-ı mezbur rehn-i kavî ve kefil-i mali veyâhud ikisinden biri ile bâyedi müteveli onu onbirbuçuk hesabı üzere âlâ-veçhi'l-halâl istîrâh ve istîğlal ve akârât-ı mezkûre dahi icâre-i mu'accele ve müeccele-i misilleriyle âhere icâr olunub hâsıl olan nemâ ve icârâtından sâlifü'l-beyân medine-i Adapazarı'nda bundan akdem bina ve vakf ve izn-i Sultani ile edâ-yı salât-ı cum'a ve iydeyn için derûnuna minber vaz' eylediğim camî'i şerifde hatib olan kimesne evkât-ı hamsede camî'i mezkûrun imamet ve hitabet min ba'ad birbirinden tefrik olunmayub şahs-ı vâid mutasarrif ola ve camî'i mezkûrda iki nefer kimesne müezzin olub ba'de edâ'i'l-hizme yevmî yirmişer akçe vazifeye mutasarrif ola ve üç nefer kimesne dahi camî'i merkûmda kezâlik yevm-i cum'ada kable edâ-i salatü'l-cum'a tilâvet-i Kur'ân etmek üzere devirhân olub anlar dahi ba'de edâ'i'l-hizme herbiri yevmî

sekizer akçe vazifeye mutasarrif olalar ve bir nefer kimesne dahi câmi-i mezkûrda kayyum ve ferraş olub ba'de edâ'i'l-hizme yevmî dört akçe vazifeye mutasarrif ola ve min ba'ad kayyum ve ferraşlık dahi birbirinden tefrik olunmayub şahs-ı vâhid mutasarrif ola ve bir kimesne dahi câmi-i mezkûre vaz' eylediğim kürsüde beher yevm-i cum'ada hazır olan cemaat-i müslimîne va'az ve nasihat edüb ba'de edâ'i'l-hizme yevmî oniki akçe vazifeye mutasarrif ola ve camî-i mezkûr kurbunde kezâlik bundan akdem bina ve inşâ ve vakf eylediğim muallimhânedede mücevid ve ehli Kur'ân bir kimesne mu'allim-i sıbyân olub ba'de edâ-i'l-hizme yevmî altı akçe vazifeye mutasarrif ola evkât-ı hamsede kable edâ'i's-salât vakt-i salâtı ilân için bir kimesne çarşı ve pazarda nida edüb yevmî altı akçe vazifeye mutasarrif ola ve camî-i mezkûrda muktezi olan şem-i asel için yevmî otuz akçe ve şem-i revgan için yevmî on akçe ve ikâd olunan kanâdile revgan-ı zeyt baha olmak üzere yevmî kırk akçe ve fersş olunan hasır-baha olmak üzere yevmî beş akçe ve süpürge ve penbe ve şamandıra için dahi yevmî dört akçe ve câmi-i mezkûrun ta'mir ve termimi için yevmî on akçe verile ve vazife-i tevliyet yevmî otuzdört akçe olub kemâyenbağî hizmet-i tevliyete dâ'i ve tahsil-i icârât ve nemaya sâi olduğu halde müteveli olanlar dahi ol-mikdar akçe vazifeye mutasarrif olalar ve vakf-ı mezbûre bi'l-cümle ahâli-i belde nâzir olub hasbeten lillahi-teâlâ nezâret eyliye ve hademe-i vakıf edâ-yı hizmetde kusur ederler ise, evvelâ nush-u pend oluna mütenassih olmadıkları suretde ma'rifet-i şer'ile azl ve ref olunub hizmetinde mukim ve mütedeyyin kimesnelere tevcih oluna ve vakf-ı mezkûrunda hayatta oldukça vazife-i mersûmesiyle işbu merkûm es-Seyyid el-Hâc Mehmed Efendi müteveli olub zabt ve tasarrufu yedinde olub şurûtuna ri'âyet eyliye bi-emri hak rihlet-i Dâr-ı beka eyledikde rey'-i hâkimü's-şer' hizmet-i tevliyeti edaya ve rü'yete muktedir diyanet ile mevsûf ve istikâmet ve salah ile ma'rûf bir

kimesne mütevellî ola ve ba'de ihrâcü'l-mesârif ve'l-vezâyif galle-i vakıfdan fazla kalır ise fazla-i galle-i vakf cami'-i merkûm ile akârât-i mezkûrenin lede'l-iktizâ ta'mir ve inşasıyçün yed-i mütevellide hıfz oluna vakf-ı mezkûr hâlâ revnak efzâ-yı vâlâ-câh fetva ve ziynet-bahşayı erika-i fazl-u takva sultan'l-ulemâ burhânü'l-fudâlâ Numan zaman-ı Ebu Hanife-i deveran efendim hazretlerinin zir-i nezâret-i aliyyelerinde âsûde olub lütfen ve inâyeten nezâret ve himayet buyurular ve şurût-u mezkûreye ri'âyet müte'azzir olur ise vakf-ı mezkûr mutlaka fukarâ-yı müslimîne meşruta ola ve şurût-u vakf-ı mezkûrumun tebdil ve tağyir ve taklil ve teksiri merreten ba'de ührâ yedde ola deyu ta'yin-i şurût ve tebyin-i kuyûd birle nukûd ve akârât-ı mez-kûreyi hâliyen an mevânü't-teslimde mütevellî-i merkûme teslim eylediğimde ol-dahi ahz ve tesellüm ve emsali gibi tasarruf eyledi dedikde gibbe't-ı tasdikü's-şer'i vâkıf-ı muma-ileyh inân-ı kelâmını sem'i vifâkdan cânib-i ahare atf edüb vakf-ı nukûd eimme-i selâse-i neharir aleyhim rahmetullahi'l-meliki'l-kadr mezheb-i hatirlerinde bâtil ve vakf-ı akar cümle eimme-i kibar hazeratı katlarında sahih lakin İmâm-ı A'zâm ve hümâm-ı akdem Ebu Hanifetü'l-Kûfi hazretlerinin mezheb-i şeriflerinde sıhhat müstelzim-i lüzûm olmadığına binâen vakfeyn-i mezbûreynden benim için bâb-ı rücû' meftûh olmağın akârât ve nukûd-ı mevkûfeyi mülkûme istirdâd ederim dedikde mütevellî Reşid dahi sevabı bâ-sevaba mütesaddi' olub eğerçi hâl bast olunan minval üzeredir lakin Hazret-i İmâm-ı Züfer'den İmâm-ı Muhammed bin-i Abdüllahü'l-Ensârî rivayeti üzere vakf-ı nukûd ve âna müteferri olan şurût ve kuyûd sahih ve câiz ve İmâm-ı Ebu Yusuf hazretleri katında vâkıf mücerred (vekaftü) demekle ve İmâm-ı Muhammed hazretleri re'y-i münirlerinde teslim ile mütevellî bulunmağla vakfeyn-i mezkûreyne lüzum arız olub sıhhat lüzum ile tev'em olmağın akârât ve nukûd-u mezkûrenin sıhhat ve lüzumuna hüküm ve kaza taleb ederim deyü red ve teslimden imtina ile hâkimi hasimi vâlâ-cenâb tubalehu ve

hüsname'âb efendi hazretleri huzurunda müterâfi'ân ve her biri mübteğasinca fasl-u hasme tâlibân olduklarında hâkim-i mumâ-ileyh esbağallahü ni'amehu-aleyh hazretleri dahi tarafeyn'in kelâmına nazar ve mennaü'n-li'l-hayr olmakdan hazer edüb vakfeyn-i mezkûreyn'in âlâ-kavl-i esfa men yerâhü mine'l-eimmeti'l-müctehidîn sıhhat ve lüzûmuna hükm-i sahih-i şer'i ve kazâi sarih-i mer'i etmeğın min ba'âd vakf-ı merkûm sahih ve lâzım ve mütehattim olub naks-ı nâkızına mecal muhal ve tebdil ve tağyiri adimü'l-ihstimâl oldu femen beddelehu ba'demâ semî'âhu feinnemâ ismihu alelleziyne yübeddilûnehu innallahe semî'ûn âlim ve ecrü'l-vâkıfi ale'l-hayyi'l-cevâdikel-kerim cerâ zâlike ve hurrire fi'l-yevmi's-sâlisi ve'l-işrin min Recebü'l-ferd li-sene tis'a ve işrine ve mieteyn-i ve elf.

Şuhûdü'l-hâl Es-seyyid Mahmud Efendi, İbrahim Bey, Tuzlu-zâde el-Hâc Emin Ağa ve Mekteb hocası el-Hâc Hâfız Efendi ve İsmail Ağa, ve el-Hâc Hatib Efendi-zâde, Muhzır Ahmed Fettâh Bey ve Halil Ağa ibn-i Hasan ve Muharrer Ağa ibn-i Mahmud ve Feyzullah Ağa ibn-i Ömer, ve gayrühüm⁵⁵.

KARA OSMAN AĞA VAKFI İLE İLGİLİ ÖNEMLİ BİR BELGE

"Malikâne tarafından verilen ilmühaber-dir. Es-Seyyid el-Hâc Mehmed zîde kadrühunun bundan akdem Rikâb-ı kamertâb-ı hüsrevâneye takdim eylediği bir kıf'a arzuhali mefhûmunda nezâret-i hazret-i Şeyhülislâmîde asude evkâfdan Adapazarı A'yânı maktul Kara Osman'ın medine-i Adapazarı'nda bina eylediği cami-i şerif ve mekteb ve kırk aded medresesi odalarında tahsil-i ulûm için iskân olunan talebe fukarasının yevmiyye verilecek nân-ı aziz ve revgan-baha ve müderris mâhiyyesine verilmek üzere Küçük Evkaf Kaleminde mukayyed iki kıf'a vakfiyesi

⁵⁵ VGMA, Küçük Evkaf Defteri, nr. 630, s. 1159, 702 sıra no.

mantûklarınca yirmi bin otuz guruş nukûd-u mevkûfe ve cami' ve mekteb-i mezkûr için medine-i mezbûrede kâin mecmû'undan senevî altıyüz otuzbeş guruş kira hâsıl olur iki bâb boyahane ve dekâkin ve Âb-ı safi kazâsında bir bâb su değirmeninden ibaret olub müteveffâyı merkûmun hîn-i vefatında nukûd-ı mezkûre cânib-i mirîden zabt ve akârât-ı mezkûre vakf-ı mezkûrun vezâif-i mu'ayyene ve masârif-i mukarreresi için bâ Hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn vakfiyyet üzere ibkâ ve cami' ve mekteb müceddeden ihya olunub bi'l-cümle ahâli devâm-ı ömr ü devlet-i şehinşâhâneye muvâzabat ve iştigâl üzereler iken akârât-ı mezbûreden senevî ikiyüz elli guruş kira hâsıl olur iki aded boyahaneler medine-i mezbûrede Hacı Alemdar Vakfından bir bâb diğere boyahane müsteciri Pandeli zimmî ile ma'ân senevî. icâb eden mâl-i mirîlerin sâhib-i mukata'a Divân-ı hümayûn çavuşlarından sabık Hasan Tahsin Efendi dâme mecdehu tarafına edâ iderler iken mersum Pandeli zimmî medine-i mezbûre boyacılığını müstakil kendüye inhisar için mâl-i mirîsini kendi edâ eylemek üzere ta'ahhüd ve boyahâne-i mezbûrelerin amelleri kalb deyü hilâf-ı vâki' inha ve kendü cer menfa'atıyçün kizb-i sarîh irtikâbiyle mes'ulüne muvafık bir kıt'a emri-âlişân ısdar ve medine-i mezbûre boyacılığı kendüye inhisar birle vakf-ı mezbûr boyahanelerini külliyyen sedd ü bend etdirdüb ol-vechle vakf-ı mezbûrun vezâif-i ve masarifini rü'yet mümkün olamayub mersûm boyacı Pandeli zimmî vilâyet boyacılığını hilâf-ı şer'-i şerif kendüye inhisariyçün vakf-ı mezbûrun boyahanelerine vâki' olan müdâhale ve taarruzun men ve def'i bâbında bir kıt'a emri-âlişân sudûrunu lede'l-istid'â kuyûda lede'l-mürâca'a vakf-ı mezbûrun tevliyeti mumâ-ileyh es-Seyyid el-Hâc ibn Ahmed'in bâ-işâret-i Şeyhü'l-İslâmî berât-ı âlişân ile üzerinde olduğu ve vâkif-ı mumâileyhin vakfiyeleri kaydı ale't-tafsil ve İstanbul Gümrüğüne tâbi' zaman-ı zaptı muharrem guresinden olan boyahânehâ-yı nefsi İznikmid ve kazâhâ-yı livâ-i Kocaili

maktu'u ma zamm-ı cedid senevî yüz elli guruş mâl ve yediyüz elli guruş mu'accele ile mumâ-ileyh Hasan Tahsin Efendi'nin ber vech-i malikâne uhdesinde olduğu ve muka'taa-i mezbûre mülhakatından Sabanca kazâsında kâin nefsi Adapazarı'nda kadîmi bir bâb boyahaneden ibaret iken bilâ-emri-âlişân müceddeden üç bâb boyahane ihdas olmuş olduğundan bu makûle küşâd olunan boyahanelerin cümlesi ma'rifet-i şer' ve zâbitân ma'rifetleriyle sedd ü bend ve hanelerde kazgarı tedârikiyle kalb boya i'âmâl edenler dahi tahkik ile ravend ve def' olunmak babında emri-şerif verilmiş olub ancak Âsitâne-i aliyye'de vâki Hüdâven-digâr-ı esbak merhûmân mağfuru'n-lehüm Sultan Ahmed Han ve Sultan Mustafa Han ve Sultan Selim Han tâbe-serâhüm evkâf-ı şerifeleri müstegallâtından İstanbul Langa Yeni Kapusu hâricinde ve Fazlı Paşa Sarayı'nda ve Üsküdar ve Selimiye arazisinde kâin kârhânelerde pare boyacı ve ihram boyacıları yedlerine inhisar-ı siyâ'ete dair mukaddema verilen evâmir-i şerife yedlerinden ahzinden sonra evkâf-ı müşârünileyhimim vâridât-ı mu'ayyene ve mukarreresine tedenni ve noksan gelmemek üzere inhisâr-ı sıyâ'et maddesi külliyyen ref' olunub pare boyacı ve ihram boyacı nâmları ilga birle cümlesi suret-i vahide olarak yedlerinde gelen boyayı her bir destgâhda boyamak ve içlerinden biri niza'a tasaddi eder ise nefy ve te'dib kılınmak ve tevârih-i muhtelif ile verilen evâmir-i şerife-i mezkûre ve senedât şâir kalemlerinde hıfz olunub mahalleri kaydları ref ve terkin birle hatt-ı hümayûn-ı Padişâhî sudûr etmedikçe terkin kaydları derkenar olunmamak babında sâdir olan hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn mucibince nizâm-ı mezbûr ilâ mâşallah-u teâlâ düsturu'l-amel tutulmak için evkâf-ı müşârün-ileyhim taraflarına bin ikiyüz yirmiyedi senesi zilka desinin dokuzuncu günü târihinde evâmir-i şerife verilüb ba'dehu mu'ahharen nizâm-ı mezbûrun te'kidini hâvi tekrar sudur eden hatt-ı hümayûn-ı şevket-makrûn ve sâdir olan fermân

mucibince bin ikiyüz yirmi dokuz senesi rebiül-evvelinin yirminci günü târihinde te'kid-i nizâmı hâvi evkâf-ı muşârün-ileyhim taraflarına ve Teftiş-i Haremeyn Mahkemelerine ve Divân-ı hümâyûn ve Başmuhasabe Kalemlerine başka başka ilm ü haberleri itâ olunduğundan muktezâsı i'lâm olunmak babında bâ-fermân-ı âlişân Evkâf Müfettişine havale olundukda Kocaili sancağında vâki' medine-i Adapazarı A'yânı müteveffa Kara Osman bin Mehmed hayatında Küçük Evkaf muhasebesinde mukayyed bin ikiyüz yirmi dokuz senesi Receb-i şerifinin yirmi üçüncü günü ve bin ikiyüz otuz bir senesi rebiül-evvelinin yirmi beşinci günü tarihleriyle müverrah ve târiheyn-i mezbûreteynde medine-i mezbûrede hilâfete mevlânâ bulunan Feyzullah'ın imzâ ve hatemlerini der-dest olan iki kıt'a vakfiyeler mantûklarınca medine-i mezbûrede bir cami'-i şerif ve bir mekteb ve kırk bâb odayı müştemil bir bâb medreseyi müceddeden bina ve ihya eyledikten sonra mâlinden bir defa nakden ikibin beşyüz guruş ve bir defa dahi yine mâlindân nakden onyedibin dokuzyüzonsekiz guruş ve medine-i merkûmede vâki' emlâkinden dekâkin ve yağhane ve boyahane ve mehazîn ve Âb-ı safi kazasına tâbi Yortataş karyesinde vâki' iki göz âsiyâbı hasbeten lillahi'l-ahd vakf ve habs ve tescil-i şer'î ve teslim ile'l-mütevelli etdirdüb nukûd-ı mezbûre gallesini medrese-i mezbûrenin müderrisine ve hücerâtında sakin olan talebe-i ulûm vesâir mahâlli ma'lûmelerde ve akârât-ı merkûme gailelerini ber minvâl-i muharrer bina ve inşâ ve ihya eylediği cami'-i şerifin mürtezekalarından hatib ve vâ'ız ve imâm ve mü'ezzin ve kayyum ve ferraşına ve mekteb-i mezbûrun mu'allim ve halifesine şart ve ta'yin eylediği vakfiye-i mezbûrelerin derkenarlarından müstebâh olup vakf-ı mezbûrun hâlâ mütevellisi sâhib-i arzuhal mumaiyleh es-Seyyid el-Hâc Mehmed'in takdim eylediği arzuhal mezbûresi me'âlinden mütevellisi olduğu vakf-ı mezbûr müsakkafâtından medine-i mezbûrede vâki'

vakfiye-i mezbûreler mantûkunca iki aded boyahane ile yine medine-i mezbûrede vâki' Hacı Alemdar vakfından diğer boyahane müste'cir olan pandeli zimmî benimle ma'ân senevî icâb eden mâl-i mirilerini sâhib-i mukata'a olan mumâ-ileyh Hasan Tahsin Efendi tarafına edâ edegelür iken medine-i merkûme boyacılığını kendüye inhisar ve bu vechle celb-i mâl için mersûm pandeli zimmî mütevellisi olduğu vakf-ı mezbûr boyahanelerinde i'mâl olunan boyalar kalb olduğunaan mâ'adâ Adapazarı'nda fi'l-asl bir bâb boyahane olup mukâta'a-i mezbûre meşrutunun hilâfı boyahane ihdası umûr-ı mukâta'anın nizâmına mugayir ve ibadullaha mazarratı mevcuddur deyü hilâf-ı inha kendüyü irtikâb birle mütevellisi olduğu vakf-ı mezbûr müsakkafâtından zikr olunan boyahanelerin sedd ü bendini zimmî-i mersûm istid'â ve mumâ-ileyh Hasan Tahsin Efendi'yi iğfal ve mumaiyleh dahi vakfa mutabıkdır zanniyle husus-ı mezbûru atebe-i ulyâya takrir ve mucibince fermân-ı âlişân ısdar ve zikr olunan boyahanelerin seddü bend birle ta'til olunub vakf-ı mezbûra gadri mucib ve mahali-i vâhidde i'mâl olunan envâ-ı boya ibadullaha gallayı müztelzim olmağla sıyâneten li'l-vakf ve himâyete'n-li'l-ibâd husus-t mezbûrun keyfiyet ve hakikatini mahallinde isti'lâm olunub şer'ân ve kanunen mehâzirden salim olduğu halde zikr olunan vakf boyahanelerin küşâdına izn ve ruhsatı hâvi fermân-ı âlişân sudûrunu istirhâm etmekle ber vech-i muharrer istid'ası suret-i merkûmede inhisarı mucib olur ve mukaddema ref'-i inhisar sıyânet-i eşya hususunda şeref-bahşâ-yı sudur olan mübarek hatt-ı hümâyûn-ı adalet makrunı mutazammın sâdir olan evâmir-i âlişânın kaydı kuyûddan nümâyân olmağın ber mucib-i emri âlişân ve ber-mantûk-ı fetevâ-yı şerife şer'ân memnu olmağla husus-ı mezbûrun tarafeyne gadr ve ve himayeden ârî vechle keyfiyetini mahallinden isti'lama muhtaç mevâddan olmağla zikr olunan medrese ve nukûd vakfı bir kıt'a vakfiye nâtik olduğu üzere başka ve mârrü'l-beyân cami' ve mekteb ve

hayrat-ı sâirenin akarı vakfı diğer bir kıt'a vakfiye nâtik olduğu üzere başka olmağla vech-i meşrûh üzere mahallinden hakikat-i hâli başka başka her i'lâm ile i'lâm olunmak üzere isti'lâm olunub ihkâk-ı hakk birle vakf-ı mezbûr himâyet olunmak babında bir kıt'a emri âlişân ihsan kılınması emri suret idüğüne müfettişi mumâileyh mevlânâ Ali zâde ilmuhu i'lâm etmekle ber mucib-i i'lam emri âlişân verilmek üzere bi'l-fi'il Şeyhü'l-islâm Mekkî-zâde mevlânâ Mustafa Asım Efendi hazretleri işaret etmekle işareti mucibince sene-i sabıka zilka'desinin selhinde isti'lâmı hâvî sudur eden fermân-ı âlişân mârrü'z-zikr Adapazarı Mahkemesine lede'l-vürûd kazâ-i mezbûrede sakin bil-cümle ulemâ ve sulehâ ve eimme ve hutebâ ve sadât-ı kirâm ve ehli-merzuka ve sâir vücûh-ı ahali meclis-i şer'i şerife hazırûn oldukları hâlde kıra'at ve istintak olundukda fi'l-hakika ber vech-i meşruh cami-i mezkurun idaresi ancak sâlifü'z-zikr altıyüz otuzbeş guruş kira hâsıl olur iki bâb boyahane ve dekâkin ve değirmen müsakkafâtına ve ikibin beşyüz guruş nukûd-ı mevkufenin tamâmına münhasır olub sâhib-i mukâta'a tarafına edası lâzım gelen mâl-ı mirî ez-kadim bi'l-iştirâk verilüb bir vechle kapatma iktizâ etmez iken mezkûr iki bâb boyahaneleri mersûm pandeli zimmî hilaf-ı vâkî' inha ile tama'-ı hâmindan nâşi bir takrib sedd ü bend etdirmiş ise de vakf-ı şerife özü mücib vaziyet-i mezbûreyi hilâf-ı şer'i şerif ve mugâyir-i emri âlişân kendüye inhisâr ile ibâdullaha gallayı müstecib olduğundan başka mesdud kalan vakf boyahanelerin müsteciri olan Boyacı oğlu Bogos veled-i Toros zimmî piri perverde olub asla kalb boya i'mâl ve sâir hanelerde dahi kazgan tedârikiyle asla boya i'mâl eder mesbûk olduğu tevâttüren ihbar etmeleriyle sıyâneten li'l-vakf ve himâyete'n-li'l-ibâd mezkûr iki bâb boyahanelerin kemâkân küşâ olunması babında bir kıt'a emri celilü's-şân ısdarı niyazında oldukların bu defa Adapazarı Naibi mevlânâ es-Seyyid Mustafa Rasih Efendi bir kıt'a ilâmiyle inhâ etmeğin isti'lâmı hâvî

verilen emri mezkûr kaydı ber vech-i meşrûh ale't-tafsil Küçük Evkaf Muhasebesinden ve Kocaili sancağında vaki' mumâileyh Hasan Tahsin Efendi'nin ber vech-i malikâne uhdesinde olan boyahaneler mukâta'ası mülhakatından Sapanca kazasına tâbî' nefsi Adapazarı'nda kadimî bir bâb boyahaneden ibaret iken bilâ-emri âlişân üç bâb boyahane ihdas olunmuş olduğundan bazı hanelerde kazgan tedârikiyle kalb boya i'mâl olunmakta olduğu Adapazarı'nın kadim boyacısı Pandeli zimmî tarafından bâ-arzuhâl lede'l-inhâ şurût-ı mer'isi mucibince keyfiyeti bâ-emri âlişân mumâ-ileyhden isti'lâm olunmuş olmağla fil hakika Adapazarı'nda bir bab boyahane olub senevi üzerine edası lazım gelen ikiyüz yirmibeş guruş mâl-i maktu'unu edada mesfurun bir gûne muhalefet ve kusuru olmadığını ve bila ferman fuzuli boyahane ihdası mukâta'a-i mezburun ihtilal-i nizamına mugayir ve kalb (sahte) boya i'mâlî ibâdullaha mazarratı mucib idüğünü beyan birle hilaf-ı emri alişân ve mugayir-i şurût-i mukâta'a müceddeden küşad olunan boyahaneler her kaç ise cümlesi ma'rifet-i şer' ve zabitan ma'rifetleriyle sedd-ü bend ve hanelerde kazgan tedariki ile kalb boya i'mâl edenler dahi tahkik ile men' ve def' olunmak üzere mumâ-ileyhin istid'asiyle bin ikiyüz otuzüç senesi saferinin yirmi dördüncü gününde emri şerif verildiği malikânedenden ve nefsi Adapazarı'nda kain bir bab boyahane kârhanesine gedik olarak Pandeli nam zimmî mutasarrıf olub, üzerine edası lazım gelen maktu-i mirisini vaktu zamaniyle eda ve teslimde kusuru olmayub, ber vech-i muharrer küşad olunan boyahanelerin sedd-ü bendi için emri mezkur verilmiş ise de muhdes küşad olunan (boyahaneler Adalı maktul Kara Osman'ın vakfidır) deyü iddia olunarak tekrar küşadı hususu istida ve boyacı mersumu tekdir kaydında oldukları beyaniyle fimaba'd vakfiyet iddiasında olanlara red ile cevap verilerek mukaddem sadır olan emri mezkur mucibince dekakin-i mezkure mücerred boyacı dükkanı olmak üzere sed ve bendiyçün

te'kidini havi tekrar emr-i şerif südurunu muma-ileyh ba takrir ledel inha şurut-i mukata'a ve isti'daya nazaran maktul-i merkumun müceddeden Adapazarı'nda ihdas eylediği boyahane dükkanları hat-ı tevki'i tashih olunduğuna binâen vakfiyeti gayr-i sahih olduğu ecilden muhdes olan dekâkin-i mezkure fimâba'ad boyahane olmamak üzere sedd üben diyçün te'kidini hâvî işbu sene-i mübâreke evâili seferinde dahi emr-i şerif verildiği bade'l-ihrâç bâ-fermân-ı âlişân Evkaf Müfettişi mumâ-ileyhe havale olundukda mersûm Pandeli zimmînin inhâsına mebni merkûm Hasan Tahsin Efendi'nin Adapazarı'nda boyahaneler ihdâsiyle mukâta'a-i mezburenin mâli mirîsine noksan terettüb eder deyü takriiriyle sâdir olan ferman-ı âlilerine binâen sedd ü bend olunması hasbe'l-ayn ol-vechle olan vakf-ı sahihin bi-vech ibtâlîni ve zımında hâsıl olacak mesubân ve hayratın metrukiyeti ve ma'bed olan cami'i şerif ve sebebi tahsili ulûm-ı şer'iyye ve âliyenin metrukiyeti mûcib ve hem ziyâde dükân küşâdı mukâta'a-i mezbûrenin mâli mirîsinin kesr ve tenziline bâ'is olub belki suhûletle tahsilini müstevcib ve bir dükkana inhisar-ı gallesine sebep ile hem ibadullah mazar ve inhisar bey'ü şûrânın defî hakkında sâdir olan hatt-ı hümayûn ve hem şer'î şerife muhalif ve mugayir ve saniyen işbu sene-i mübâreke sâferü'l-hayrının beşinci günü târihiyle müverrah merkum Hasan Tahsin Efendi'nin takriiriyle te'kidi hâvi ferman-ı âlişânın sudûru mukâta'a-i mirîye ibtidâ ifrâz ve tefkik? ve bâ-hatt-ı tevki'i tashih ve temlik olmadıkça vakfi gayr-i sahih veselâtin-i i'zam hazerâtı vakıflarına kıyâsen ziyâde ve noksan olmamak şurutlarına tatbik olunub lâkin henüz merkûm Kara Osman'ın iki kıt'a boyahaneleri mülk akar feshinden olub vakfiyeti bâ-hatt-ı tevki'î tashih ve ifrâz ve tefkiki? olmaksızın şer'ân ve kanunen sahih ve sıhhatine hükmi şer'i lâhik olmuş olub ifraz ve tefkik? bâ-hatt-ı tevki'î tashih, şurutları arazi-i mirîye hakkında câri olduğunda kıyâs-ı ma'û'l-fârik ve boyacı

esnafının ziyâde dükkan küşâd etmeyüb ideri olur ise mukaddemki dükkanı sedd ü bend olunmak babında sâdir olan hatt-ı hümayûn-ı celâdet-makrûn-ı selâtin-i i'zam hazerâtının İstanbul'da Fazlı Paşa Sarayı'nda ve mahalli-sâirede vâki' evkaf-ı celilelerinden olan boyacılar hakkında sudur etmiş olduğundan müşârün-ileyh hazretlerinin vakıfları hususunda sâdir olan hatt-ı hümayûn Adapazarı'nda el-Hâc Ahmed Alemdar vakfında olunmasına sarahaten ve zımnen bir nesne delâlet etmeyüb icra olunur ise refte refte emsal diyerek evkâf-ı sâireye dahi sirpiyet ederek evkâf-ı sâirenin şurutları muhtel ve müşevveş olacağı zahir olduğundan ma'adâ merkûm Kara Osman'ın hîn-i katlinde kâffe-i terekesi cânib-i mirîden zabtına irâde-i seniyye ta'alluk etmekden nâşi vakf eylediği iki bâb boyahane ve mehâzin ve iki göz âsiyâb ve nukudu hakkında irâde-i kat'iye-i şâhâne ne vechle ta'alluk eder deyü arz olundukda (cami'i mezbureye vakf olan dekâkin boyahane ve âsiyâb yine vakf olmak üzere ibkâ olunub nukudu cânib-i mirîden zabt olunub) deyü bin ikiyüz otuzbir senesi zilka'desinde sudur eden hatt-ı hümayûn-ı mülûkâne zikr olunan vakf boyahanenin küşâdıyle vakfa nef' hasıl olmağa delâlet etmekle sedd ü bendi mugâyir-i hatt-ı hümayûn olmağın suret-i mezbûrede zikr olunan vakf boyahanenin sedd ü bendi hilaf-ı şer'î-şerif ve inhisâr-ı bey'ü şûrânın memnu'iyetini hâvî sâdir olan hatt-ı hümayûnun mugayiri olmağla zikr olunan iki bâb vakf boyahanenin vücûhla küşâdı şer'ân ve kanunen iktizâ etmekle sedd ü bendi babında mukaddem ve muahhar verilen emr-i âlilerin kayıdlarıyla Başmuhasebede merkûm Hasan Tahsin Efendi'nin takriiriyle olan şurût kaydı ref ve terkin ve iktizâ eden ilm ü haberleri kalemlerine verilüb fimâba'ad sed u bendlerine taarruz eder zuhur eder ise husus-ı merkûm umûr-ı şer'iyye ve nizamiyeden olmağla Arz Odası'nda terâfu' olmak üzere kayaları bâ-lâsına şerh verilmek ve nâib-i merkûmun arzı

mucibince zikr olunan, iki bâb boyahanelerin küşâdı babında istid'â olunan fermân-ı âlişân sudûru menviyât-ı? celileden idüğünü Müfettiş-i mumâ-ileyh i'lâm etmekle i'lâmı mucibince şurût kaydı Başmuhasebeden ve mukaddem ve muahhar sâdır olan emr-i âli kayıdları kalemlerinden ref' ve terkîn ve iktizâ eden mahallere ilm ü haberleri verilmek ve mütevellî-i merkûm yedine ferman-ı âlileri itâ buyurulmak mercû'dur deyü bi'l-fi'il Şeyhu'l-islâm Mevlânâyı mumâ-ileyh işâret etmeğın kayd-ı işaretleri mucibince şurûti kaydı Başmuhasebeden ve

mukaddem ve muahhar sâdır olan evâmir-i aliyye kayıdları kalemlerinden ref' ve terkîn ve iktizâ eden mahallere ilm ü haberleri ve mütevellî-i merkûm yedine iktizâsına göre kaleminden emr-i şerifi ısdar itâ olunmak deyü fi 16 Za sene 1234 târihinde fermân-ı âli sâdır olmağın vech-i meşrûh üzere iktizâ eden emr-i şerif tahrir için tezkeresi itâ olunmağla ber minval-i muharrer mâlikâneye işbu ilm ü haber kâimesi itâ olundu, tahriren et-târih el-mezbûr"⁵⁶.

⁵⁶BOA, Cevdet -Maarif, nr. 3285.

Fot.1 Adapazarı Kara Osman Camii.

Fot. 2 Adapazarı Kara Osman İlkokulu.

Fot. 3 Kara Osman Ağanın Medresesi ve Hanı, Adapazarı-1930.

Fot. 4 Adapazarı Kara Osman Sokağı.

Fot. 5 Adapazarı Kara Osman Camii.

Fot. 5 Adapazarı Yorgalar Mezarlığı, Kara Osman Ağa'nın Mezarı.

Fot. 6 Adapazarı Yorgalar Mezarlığı, Kara Osman Ağa'nın Mezarı. Solda Prof. Dr. Atilla Çetin, ortada oturan emekli coğrafya öğretmeni Altan Balcıoğlu ve sağda araştırmacı- yazar Fahri Tuna (2004).

Tarihçe

1809

Handwritten header text in Ottoman Turkish script, including a date and possibly a title or reference.

Main body of handwritten Ottoman Turkish text on the right page, detailing historical events or administrative matters.

Main body of handwritten Ottoman Turkish text on the left page, continuing the narrative or administrative record.

